

Ekobrottsmyndighetens lägesbild om ekonomisk brottslighet i Sverige 2016-2018

Ekobrottsmyndigheten
Swedish Economic Crime Authority

Generaldirektören har ordet

brottslighet påverkar hela samhället och alla medborgare. Samtidigt är allmänhetens kunskap om ekonomisk brottslighet generellt sett låg och toleransen för ekobrott är hög. En framgångsfaktor för att bekämpa ekobrottsligheten är samverkan med myndigheter, näringsliv och andra samhällsaktörer.

Sveriges offentliga finanser står inför både kortsiktiga och långsiktiga utmaningar. På kort sikt innebär asylinvandringen till Sverige ökade utgifter medan den stigande andelen äldre i befolkningen riskerar att utgöra en utmaning på längre sikt. Rent konkret innebär det färre som ska försörja alltfler.

Företag är en viktig drivkraft för ekonomisk tillväxt och alltfler personer driver företag. Vi kan dock se att företag även utnyttjas som brottsverktyg. Ekobrottsmyndigheten har under flera års tid sett en utveckling där grovt kriminella startar företag vars enda "affärsidé" vilar på att begå ekonomisk brottslighet. Gränsen mellan den kriminella världen och det etablerade näringslivet tycks alltmer suddas ut.

För att vända utvecklingen krävs att samhället tar ett samlat grepp om brottsligheten. Det finns stora samhällsekonomiska vinster att göra genom att involvera fler aktörer i arbetet med att förebygga, förhindra och upptäcka ekonomisk brottslighet. Att stävja ekonomisk brottslighet är en utmaning som kräver nationell och internationell samverkan. I årets lägesbild om ekonomisk brottslighet kan ni ta del av våra förslag på området.

Eva Håkansson
Generaldirektör

Ekobrottsmyndigheten har ett viktigt samhällsuppdrag – att bekämpa och förebygga ekonomisk brottslighet. Ekonomisk brottslighet snedvrider konkurrensen, skadar förtroendet för finansmarknaden och hotar vår svenska skattebas.

En stor del av Sveriges välfärdssystem och infrastruktur finansieras av skatter och avgifter. Skatter är en av statens viktigaste inkomstkällor. Ekonomisk

Sammanfattning

Ekobrottsmyndigheten är en specialistmyndighet inom åklagarväsendet med ansvar för bekämpning av ekonomisk brottslighet. Ekonomisk brottslighet – eller ekobrott som det ofta kallas i vardagligt tal – är inte ett enskilt brott utan är ett samlingsnamn för flera olika typer av brott. De brottskategorier som Ekobrottsmyndigheten handlägger är brott mot skattebrottslagen, bokföringslagen, aktiebolagslagen, brott mot EU:s finansiella intressen och marknadsmissbruk. Vid Ekobrottsmyndigheten handläggs även bedrägerier som begåtts inom ramen för näringsverksamhet och som kräver omfattande och kvalificerade bedömningar av räkenskapsinformation.

Ekonomisk brottslighet är ett allvarligt samhällsproblem. Årligen undandras samhället stora summor i skatter och avgifter, pengar utbetalas till personer och företag på felaktiga grunder och seriösa företagare tvingas konkurrera på en snedvriden marknad där de normala marknadskrafterna har satts ur spel. Samtidigt visar Ekobrottsmyndighetens attitydundersökningar att allmänheten generellt sett har en låg kunskap om ekonomisk brottslighet och att toleransen för att till exempel anlita någon för att utföra svarta tjänster är hög. Bedömningen är att ekobrott är ett väsentligt större samhällsproblem än vad brottsstatistiken visar. Mörkertalet bedöms vara stort eftersom de anmälda brotten främst är ett resultat av Skatteverkets kontroller och konkursförvaltarnas utredningar. En liten andel av ärendena initieras av Ekobrottsmyndigheten. Det finns en stor potential att förbättra samhällets möjligheter att upptäcka ekonomisk brottslighet i ett tidigare skede.

Ekonomisk brottslighet spänner från brott som begås av oaktsamhet till planerade upplägg med vinningssyfte. De vanligaste brotten som utreds på myndigheten är bokföringsbrott och skattebrott. Drygt hälften av anmälningarna till Ekobrotts-

myndigheten avser brott som inte är komplicerade att utreda. Det är oftast fråga om tidigare ostraffade småföretagare som gjort sig skyldiga till bokföringsbrott eller brott mot låneförbudet. Många av brotten i denna kategori beror på sjukdom, okunskap, slarv och/eller vikande lönsamhet. Den andra hälften av de anmälda brotten kan delas in i ytterligare två kategorier. Dels återfinns bolag med en seriös verksamhet i grunden men där uppsåtliga brott har begåtts av olika anledningar. Dels återfinns bolag där själva affärsidén har varit att begå brott och företaget används som ett brottsverktyg. I årets lägesbild uppmärksammas särskilt grov ekonomisk brottslighet och ekonomisk brottslighet inom EU. Med grov ekonomisk brottslighet avses planerade upplägg med vinningssyfte, där företag används för att genomföra en brottsplan. Vinningen kan antingen bestå i att undanhålla skatter och avgifter eller att tillskansa sig pengar. Avseende ekonomisk brottslighet inom EU uppmärksammas brottsupplägg avseende mervärdesskatt och punktskatter på alkohol och tobak.

Företag är intressanta brottsverktyg av ett flertal anledningar. Ett företag öppnar upp nya brottsarenor, erbjuder en legitim fasad för att dölja

den brottsliga verksamheten och ger möjlighet att tvätta brottsvinster. Ett företag innebär även en möjlighet för huvudmännen att distansera sig från brotten genom målvakter, bulvaner och alias. Merparten av gärningspersonerna som planerar och utför avancerade upplägg har en god kunskap om lagstiftning och regelverk, logistik samt organisation. Gärningspersonerna vill generellt sett framställa sig själva som seriösa affärsmän och entreprenörer. Flera av gärningspersonerna och deras nätverk är kontinuerligt återkommande. Genom att identifiera strategiska personer och följa nätverken över tid går det att med tämligen god precision förutse vilka bolag och personer som kan komma att bli inblandade i framtida brottslighet.

Analysen visar på en oroväckande tendens att gränsen mellan företrädare för det legala näringslivet och den kriminella världen tycks suddas ut. Genom att söka sig till företagare som redan är etablerade kan kriminella personer hitta nya affärsmöjligheter och dra nytta av deras trovärdighet i affärssammanhang. Grovt kriminella personer söker även alltfler kontakter in i legala samhällsstrukturer såsom banker, myndigheter och kommuner. På det viset kan de exempelvis skaffa information de behöver för att vinna upphandlingar eller påverka beslutsfattare.

Den internationella dimensionen är tydlig och är en integrerad del av den grova ekonomiska brottsligheten. Detta gäller inte bara de brott där handeln över nationsgränserna är en förutsättning för upplägget. Samtidigt är rättssystemet utformat efter nationalstaten vilket utnyttjas av kriminella personer.

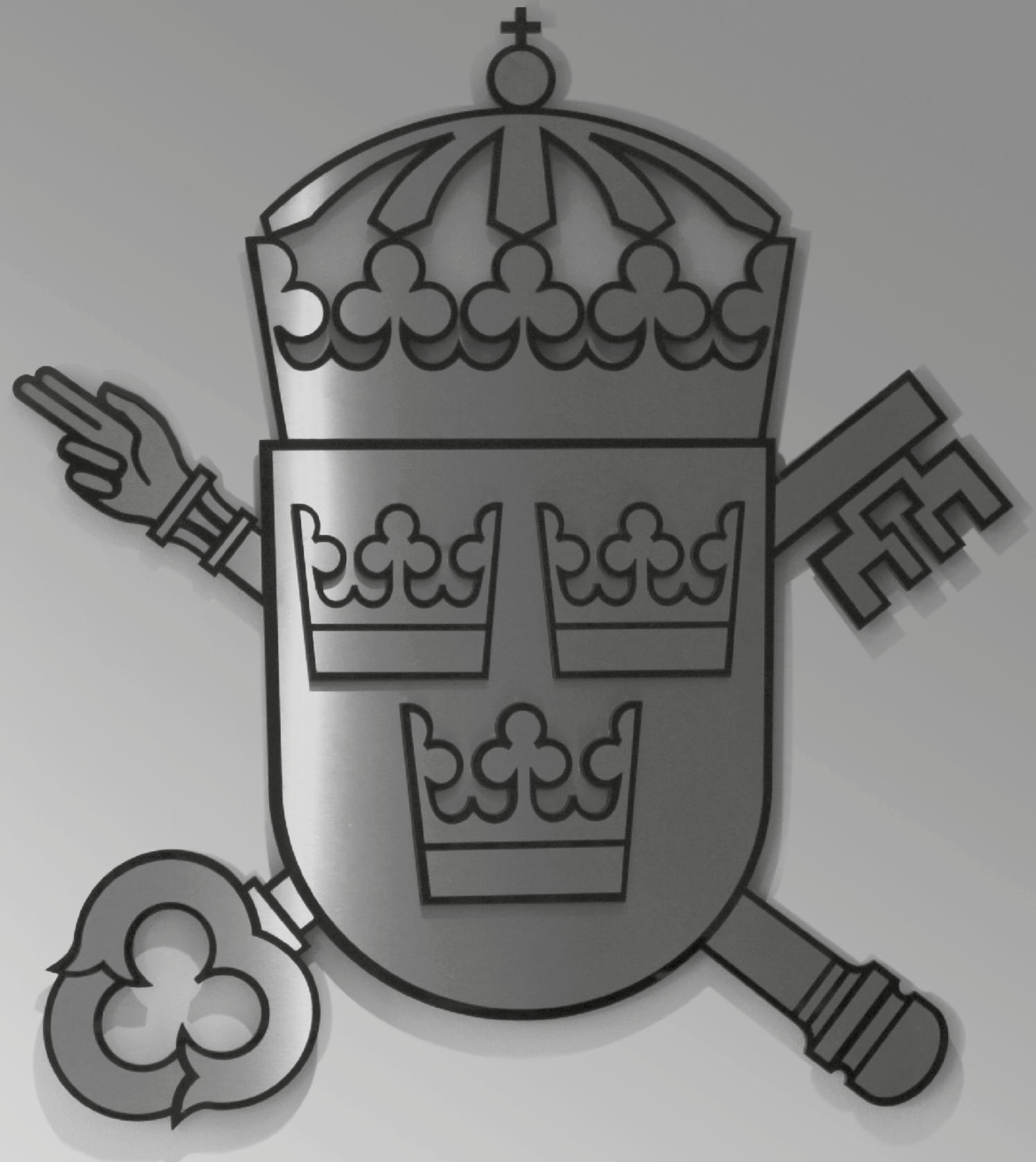
EU:s gemensamma regelverk som syftar till att främja handel mellan medlemsstaterna har gett upphov till omfattande brottslighet med bl.a. mervärdesskatten och punktskatter på alkohol, tobak och mineralolja. Vinsterna som momsbedrägerierna och punktskattebrotten genererar är mycket stora och kan jämföras med narkotikahandel – upptäcktsrisken och straffsatserna är dock betydligt lägre varför det är ett attraktivt brottsområde för aktörer inom den organiserade brottsligheten. Varje år beräknas staten gå miste om miljardbelopp. Pengarna hamnar istället hos kriminella och används ofta för att finansiera annan brottslighet.

Liksom all brottslighet påverkas och förändras den ekonomiska brottsligheten i takt med stora och små förändringar i samhället. Brottsligheten påverkas av många faktorer och brottsutvecklingen är ett resultat av ett komplext samspel mellan en mängd olika faktorer, från enskilda individers värderingar och attityder till globala trender såsom digitalisering och migration. Framförallt påverkas brottsutvecklingen av hur lagar och regler utformas samt vad kontrollfunktioner i samhället riktar sin uppmärksamhet mot.

För att bekämpa och förebygga de olika kategorierna av ekonomisk brottslighet, från oaktsamhet till planerade brottsupplägg, krävs det att samhället utvecklar olika strategier.

Innehållsförteckning

9	Inledning
10	Ekonomisk brottslighet
10	Utveckling över tid: 2011-2015
11	Anmällda brott till Ekobrottsmyndigheten 2015
14	Gärningspersoner och associationsformer
16	Grov ekonomisk brottslighet
21	Ekonomisk brottslighet inom EU
21	Punktskattebrott
23	Momsbedrägerier
26	Trender som påverkar den ekonomiska brottsligheten
32	Slutsatser och avslutande diskussion
34	Rekommendationer

”Ekonomisk brottslighet är ett allvarligt samhällsproblem. Årligen undandras samhället stora summor i skatter och avgifter, pengar utbetalas till personer och företag på felaktiga grunder och seriösa företagare tvingas konkurrera på en snedvriden marknad där de normala marknadskrafterna har satts ur spel.”

Inledning

Ekobrottsmyndigheten är en specialistmyndighet inom åklagarväsendet med ansvar för bekämpning av ekonomisk brottslighet. Ekobrottsmyndigheten ska se till att personer som begår ekonomiska brott blir föremål för brottsutredning och lagföring. Myndigheten ska även arbeta brottsförebyggande och vara ett kunskapscenter kring ekonomisk brottslighet.

Ekonomisk brottslighet – eller ekobrott som det ofta kallas i vardagligt tal – är inte ett enskilt brott utan är ett samlingsnamn för flera olika typer av brott. Det finns ingen allmänt vedertagen definition av vad ekonomisk brottslighet är. Till ekonomisk brottslighet räknas exempelvis bokföringsbrott, olika typer av skattebrott, oredlighet mot borgenärer och finansmarknadsbrott. Ofta uppfattas även andra brott med ekonomiska motiv, som exempelvis komplexa bedrägerier, bidrag- och korruptionsbrott som ekobrott. Dessa utreds dock inte primärt av Ekobrottsmyndigheten och beskrivs därför inte närmre i Ekobrottsmyndighetens lägesbild om ekonomisk brottslighet. I lägesbilden används begreppen ekonomisk brottslighet och ekobrott synonymt.

Ekonomisk brottslighet är ett allvarligt samhällsproblem. Årligen undandras samhället stora summor i skatter och avgifter, pengar utbetalas till personer och företag på felaktiga grunder och seriösa företagare tvingas konkurrera på en snedvriden marknad där de normala marknadskrafterna har satts ur spel. Samtidigt visar Ekobrottsmyndighetens attitydundersökningar att allmänheten generellt

sett har en låg kunskap om ekonomisk brottslighet och att toleransen för att till exempel anlita någon för att utföra svarta tjänster är hög. Ekobrott, skatteflykt och finansiella skandaler skadar även medborgarnas förtroende för staten, myndigheter och näringslivet.

En stor del av Sveriges välfärdssystem och infrastruktur finansieras av skatter och avgifter. Ekonomisk brottslighet drabbar normalt sett inte en brottsutsatt person så som till exempel ett inbrott eller en misshandel. Genom åren har många kallat ekobrotten för offerlösa brott, men Ekobrottsmyndigheten menar tvärtom att ekobrottens brottsoffer är många. Hela samhället och alla medborgare drabbas när personer och företag undanhåller skatter och avgifter eller förser sig med pengar från exempelvis välfärdssystemet som de inte har rätt till. Ekonomisk brottslighet drabbar även alla seriösa företagare genom att de utsätts för illojal konkurrens.

Ekonomisk brottslighet

I följande avsnitt beskrivs de brottskategorier som handläggs av Ekobrottsmyndigheten, brottsutvecklingen över tid, brott som anmälts under 2015, hur ekonomiska brott upptäcks samt misstänkta personers profil och associationsformer.

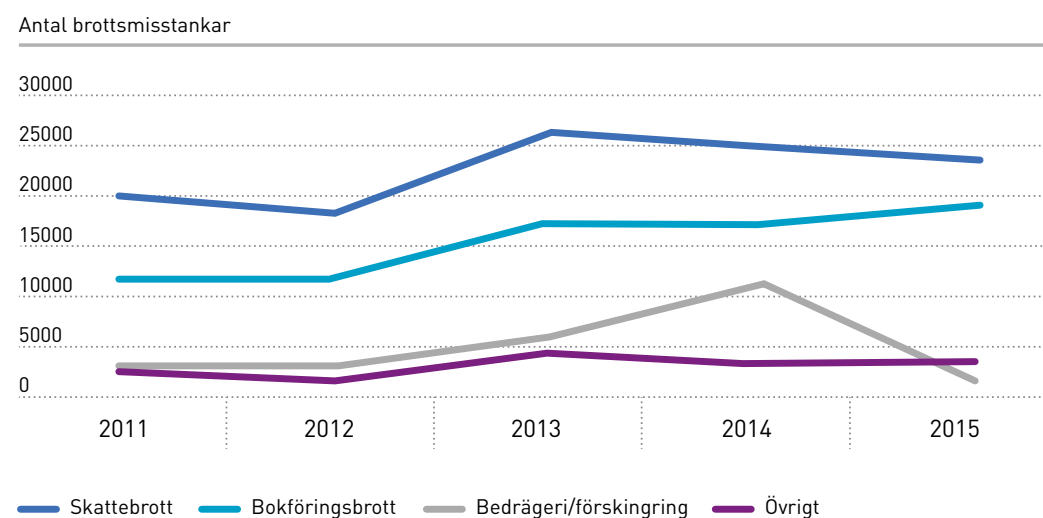
Avsnittet är i huvudsak baserat på statistik från Ekobrottsmyndigheten. Avsnittet har kompletterats med kvalitativ information från den operativa verksamheten samt information från Skatteverket.

De brottskategorier som Ekobrottsmyndigheten handlägger är brott mot skattebrottslagen, bokföringslagen, aktiebolagslagen, brott mot EU:s finansiella intressen och marknadsmissbruk. Vid Ekobrottsmyndigheten handläggs även bedrägerier som begåtts inom ramen för näringsverksamhet och som kräver omfattande och kvalificerade bedömningar av räkenskapsinformation.

Utveckling över tid: 2011-2015

Diagrammet nedan visar att antalet brottsmisstankar som anmälts till Ekobrottsmyndigheten totalt sett ökat de senaste fem åren. Antalet anmälda skattebrott har minskat de senaste två åren samtidigt som antalet bokföringsbrott har ökat.

Inkomna brottsmisstankar till Ekobrottsmyndigheten 2011-2015

Källa: Ekobrottsmyndigheten

Att anmälningarna om skattebrott minskat är troligen främst baserat på två orsaker. Dels att Skatteverkets antal genomförda revisioner har minskat och dels förändrades praxis omkring dubbelbestraffning vid halvårsskiftet 2013. Förändringen innebar att det inte går att ta ut skattetillägg, om åklagare innan beslutet om skattetillägg har väckt åtal för skattebrott, och vice versa. Detta medförde att Skatteverket i dubbelprövningssituationer inte anmälde skattebrott av normalgraden utan enbart grova skattebrott.

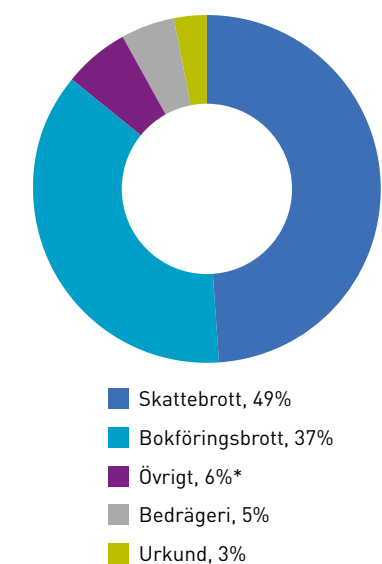
Anmälda brott till Ekobrottsmyndigheten 2015

Sammanlagt inkom 6 357 ärenden till Ekobrottsmyndigheten år 2015, vilket var en ökning med 14 procent jämfört med föregående år. Varje ärende kan innehålla flera gärningspersoner och brottsmisstankar. Drygt hälften av anmälningarna till Ekobrottsmyndigheten avser brott som inte är komplicerade att utreda. Det är oftast fråga om småföretagare som gjort sig skyldiga till bokföringsbrott eller brott mot låneförbudet. Brotten upptäcks oftast i samband med konkurser. Många av brotten i denna kategori uppges bero på okunskap, slarv och/eller sjukdom. Även vikande lönsamhet uppges vara en bidragande orsak då vikande lönsamhet ofta medför problem med att betala ansvarig bokförare eller revisor. Saknas kunskap om vad företagansvaret innebär, finns det risk att alltför stor tilltro sätts till bokförare och revisorer. Kontrollfunktioner som bokförare och revisorer reagerar inte heller alltid på brister i bolaget.

Den andra hälften av de anmälda brotten kan delas in i ytterligare två kategorier. Dels återfinns bolag med en seriös verksamhet i grunden men där uppsåtliga brott har begåtts av olika anledningar. Det kan till exempel handla om företag som inte redovisar samtliga intäkter och/eller att löner betalas svart till anställda. Det kan också handla om att konkursförvaltare upptäcker att större belopp överförs från bolagets bankkonto till bolagets företrädare eller att bolag har överlåtits till en så kallad målvakt. Slutligen återfinns de företag där själva affärsidén har varit att genomföra ett brottsupplägg, det vill säga att använda företaget som ett brottsverktyg.

Som framgår av diagrammet nedan avser de vanligaste brottsmisstankarna bokföringsbrott och skattebrott.

Fördelning av brottsmisstankar i Ekobrottsmyndighetens ärenden 2015

Antal brottsmisstankar: 52 371
Källa: Ekobrottsmyndigheten
*Se fördelning tabell sid 12

§ Skattebrott: Den som på annat sätt än muntligen uppsåtligen lämnar oriktig uppgift till myndighet eller underlåter att till myndighet lämna deklaration, kontrolluppgift eller annan föreskriven uppgift och därigenom ger upphov till fara för att skatt undandras det allmänna eller felaktigt tillgodoräknas eller återbetalas till honom själv eller annan döms för skattebrott.

Att lämna osanna uppgifter, att låta bli att lämna en deklaration för att slippa betala skatt eller åsidosätta skyldigheten att bevara räkenskaper kan innebära att man begår ett skattebrott. En arbetsgivare som underlåter att redovisa arbetsgivaravgifter till Skatteverket och betalar lön svart är ett exempel på skattebrott. Ett annat vanligt förekommande exempel är när företaget används för att göra privata inköp och på så vis dra av ingående moms.

§ Bokföringsbrott: Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen (1999:1078) genom att underlåta att bokföra affärshändelser eller bevara räkenskapsinformation eller genom att lämna oriktiga uppgifter i bokföringen eller på annat sätt, döms, om rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning till följd härav inte kan i huvudsak bedömas med ledning av bokföringen, för bokföringsbrott.

Ett företags bokföring är viktig eftersom bokföringen är grunden för kreditgivare, leverantörer och potentiella investerare för att kunna bedöma hur ett företag går. Ett företags bokföring ger även underlag för hur mycket skatt, till exempel moms och arbetsgivaravgifter, ett företag ska betala. Ett exempel på bokföringsbrott är att man inte upp- rättar årsredovisning inom rätt tid. Ett annat exempel på bokföringsbrott är att man inte bokför samtliga kontantbetalningar, vilket innebär att

både bolagets bokförda kassatillgångar och bokförda intäkter blir fel.

§ Bedrägeri: Den som medelst vilseledande för- mår någon till handling eller underlåtenhet, som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den vilseledde eller någon i vars ställe denne är, dömes för bedrägeri.

Vid Ekobrottsmyndigheten handläggs vissa bedrä- gerier som har begåtts inom ramen för närings- verksamhet, till exempel bedrägerier mot den stat- liga lönegarantin och så kallade kreditbedrägerier där företag används för att köpa varor på kredit utan avsikt att betala.

Brottsmisstankar – övrigt

Tabellen nedan visar kategorin övriga brott (enligt diagram 2, se sid 11). Övriga brott är fördelad på olika brottstyper. Det är viktigt att påpeka att kategorin i sin helhet enbart står för 6 procent av brottsmisstankarna. Som tabellen anger är brott mot aktiebolagslagen och förmögenhetsbrotten de vanligaste av de övriga brotten. Exempel på brott mot aktiebolagslagen är att registrera så kallade målvakter i styrelsen. Förskingring och trolöshet är exempel på förmögenhetsbrott.

*Fördelning av brottsmisstankar i kategori övriga brott

Brott	Andel av övriga brott
Brott mot aktiebolagslagen	20
Förmögenhetsbrott	17
Finansmarknadsbrott	14
Borgenärsbrott	14
Penningtvättsbrott	13
Osant intygande	6
Övrigt	16

Källa: Ekobrottsmyndigheten

Penningtvättsbrott kan begås på många olika sätt, från att pengar som härrör från brottslig verksamhet sätts in på ett bankkonto till att man gör avancerade upplägg där pengar flyttas runt i det finansiella systemet genom olika transaktioner. Penningtvätts- brott kan också omfatta överföringar till utlandet och till platser där banksekretessen är hög.

Finansmarknadsbrotten och Penningtvättsbrotten utgör totalt en liten andel av samtliga registrerade brottsmisstankar 2015. Det förhållandevis låga antalet brottsmisstankar avseende penningtvätt beror sannolikt på flera olika faktorer. För det första är brotten svårupptäckta. För det andra bygger det svenska rättssystemet på lagföring av huvudbrottet vilket kan leda till att andra brott konsumeras. Till exempel, om en person genomför ett skattebrott och begår Penningtvättsbrott för att hantera peng- arna från skattebrottet, brottsutbytet, så konsumeras Penningtvättsbrottet och personen åtalas vanligen bara för skattebrott.

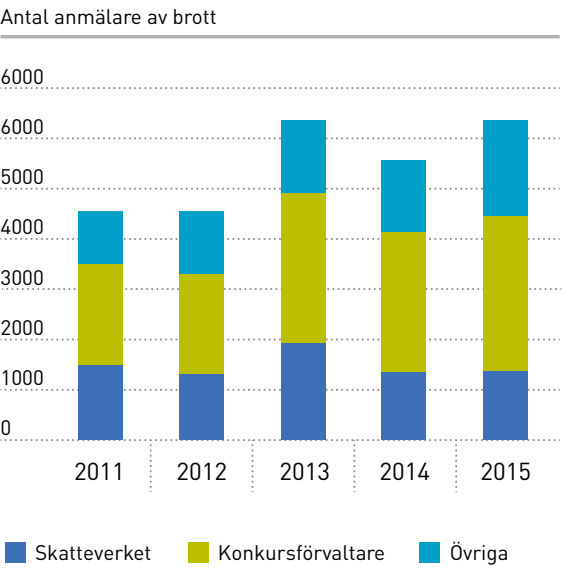
Vilka upptäcker och anmäler brott till Ekobrottsmyndigheten?

Ekobrottsmyndigheten är en åklagarmyndighet. Det innebär att det i första hand är andra än myn- digheten som upptäcker och anmäler brotten. En liten andel av ärendena initieras av Ekobrotts- myndigheten. Merparten av de egeninitierade ärendena upptäcks och anmäls av Ekobrottsmyn- dighetens underrättelsefunktion vars uppdrag är att upptäcka och anmäla grov och pågående eko- nomisk brottslighet.

De flesta ärendena anmäls av konkursförvaltare som utreder konkursbon eller av Skatteverket när de genomför olika kontroller. Brotten som upptäcks är således främst ett resultat av omfattningen och inriktningen på kontrollverksamheten hos Skat-

teverket. Detta innebär att statistiken snarare speglar kontrollinstansernas arbete än den faktiska omfattningen av brottsligheten.

Ekobrottsmyndigheten, angivet i antal, 2011-2015.

Som framgår av statistiken har det skett en förskjut- ning över tid avseende fördelningen av vem som anmäler ärenden till Ekobrottsmyndigheten. Ande- len anmälningar från konkursförvaltare och övriga har ökat samtidigt som andelen från Skatteverket har minskat. Antalet konkurser har inte ökat under tidsperioden. Den ökade andelen av brottsanmäl- ningar från konkursförvaltare bedöms bero på att Ekobrottsmyndigheten 2013 fick nationellt ansvar för ekobrottsbekämpningen vilket innebär att Ekobrottsmyndigheten sedan dess är mottagare av samtliga anmälningar från konkursförvaltare¹⁾.

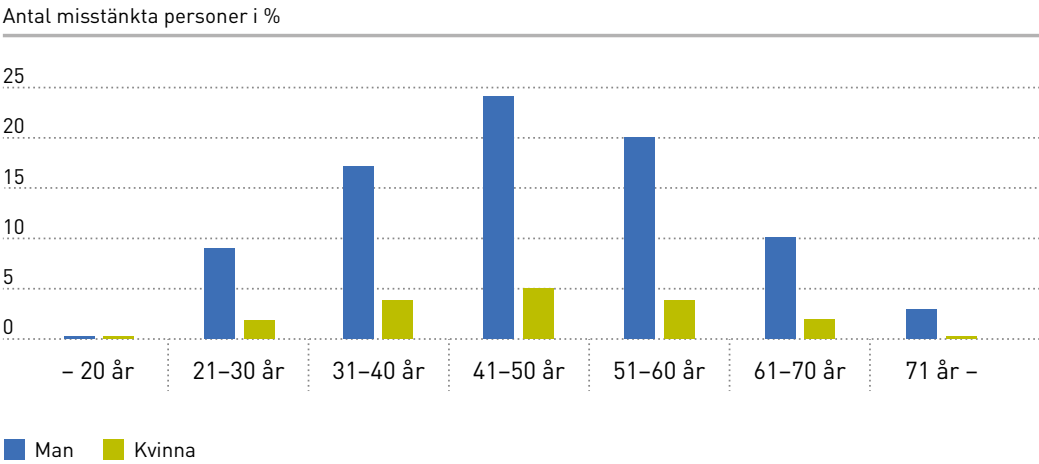
¹⁾ Tidigare anmälde konkursförvaltare misstänkt brottslighet till Polismyndigheterna i de regioner som inte ingick i Ekobrottsmyndighetens upptagningsområde.

Gärningspersoner och associationsformer

Misstänkta personer

Under 2015 registrerades 8 188 personer som misstänkta för brott av Ekobrottsmyndigheten. I likhet med tidigare års lägesbilder visar årets rapport att majoriteten av de misstänkta är tidigare ostraffade småföretagare. Män utgör 83 procent av de misstänkta och den största ålderskategorin är gruppen 41-50 år.

Misstänkta personer 2015 fördelat på ålder och kön, i procent av alla misstänkta

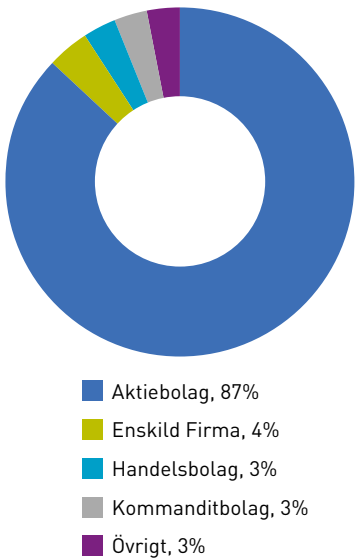
Källa: Ekobrottsmyndigheten

Bolagsform och branscher

Aktiebolag är den absolut vanligaste bolagsformen och förekommer i 87 procent av brottsanmälningarna. Handelsbolag och kommanditbolag står för några procent vardera. Även enskild firma förekommer i liten utsträckning.

Det är stor variation på vilka branscher företagen är verksamma inom. Dock är företag inom bygg- och riv, restaurang, bemanning, fordon- samt frisörbranschen överrepresenterade, vilket ligger i linje med utvecklingen sedan många år tillbaka.

Fördelning av bolagsform i brottsanmälningar till Ekobrottsmyndigheten år 2015

Källa: Ekobrottsmyndigheten

Grov ekonomisk brottslighet

I följande avsnitt beskrivs grov ekonomisk brottslighet. Med grov ekonomisk brottslighet avses planerade upplägg med vinningssyfte, där företag används för att genomföra en brottsplan. Vinningen kan antingen bestå i att undanhålla skatter och avgifter eller att tillskansa sig pengar. Avsnittet beskriver hur och varför företag används som brottsverktyg, vanligt förekommande brottsupplägg, gärningspersonerna, penninghantering och brottsvinster. Avsnittet är baserat på en analys av förundersökningar och uppgifter från Ekobrottsmyndighetens underrättelsefunktion.

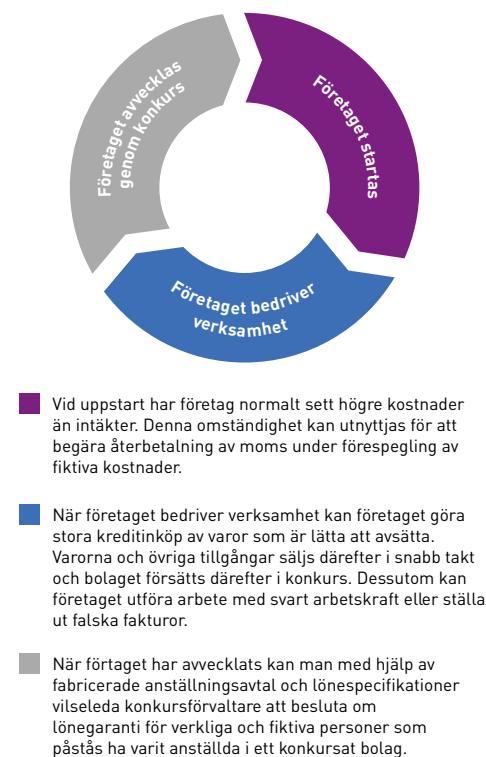
Företag som brottsverktyg

Företag är intressanta brottsverktyg av flera anledningar. Ett företag öppnar upp nya brottsarenor, erbjuder en legitim fasad att dölja verksamheten bakom samt möjlighet att tvätta brottsvinster.

Med ett företag kan kriminella personer begå brott mot staten, andra företag och enskilda. Ett företag kan utnyttjas för att begära återbetalning av moms och ersättning från den statliga lönegarantin. Med ett företag som fasad kan kriminella personer delta i offentlig upphandling av varor och tjänster. Kreditvärdiga företag kan även utnyttjas för att beställa varor för höga belopp på faktura utan avsikt att betala.

Aktiebolag är den mest gynnsamma företagsformen då företag ska användas som brottsverktyg. Gemensamt för huvudmännen är att de som regel inte är registrerade som formella företrädare i bolagets styrelse, utan använder målvakter, bulvaner, fiktiva personer och alias för att distansera sig från brotten. Detta filter minskar upptäcktsrisken av de verkliga huvudmännen.

Ett företag kan utnyttjas för att begå brott i alla dess *livsfaser*.

Brottsupplägg

Grov ekonomisk brottslighet återfinns inom alla sektorer och branscher. Analysen visar inte att någon bransch är mer förekommande än andra. Brottsuppläggen innefattar grova bedrägerier, grov oredlighet mot borgenärer, finansmarknadsbrott och avancerade skattebrottsupplägg. Nedan följer fyra beskrivningar av olika brottsupplägg²⁾.

Bolagstömning – ekobrottens ”smash and grab”

Gärningspersonerna tar över ett bolag med hög kreditvärdighet och målvakter sätts in i styrelsen. Under en intensiv period görs stora kreditinköp av varor som är lätta att avsätta, exempelvis byggvaror och elektronik, vilka de inte har avsikt eller förmåga att betala. Varorna och övriga tillgångar säljs i snabb takt utan att pengarna förs in i bolaget. Bolaget försätts därefter i konkurs.

”Fakturafabriken” och svart arbetskraft

Företag A köper och bokför osanna fakturor, det vill säga fakturor på varor som inte har levererats eller tjänster som inte utförts, från ett företag B som skriver fakturor, en fakturafabrik. Företag A betalar fakturorna till företag B som sedan återför pengarna till företag A genom exempelvis kontanter, utländska konton och målvaktsskonton. Företag A har nu fått tillgång till stora summor i kontanter, vilket kan användas till att betala svarta löner. Gärningspersonerna som driver företag B, fakturafabriken, tillhandahåller en kriminell service och tar procentandel på fakturornas storlek.

Bedrägeri mot den statliga lönegarantin

Gärningspersonerna köper företag som varit vilande en tid eller som är på väg att gå i konkurs. Därefter sätter de in målvakter som styrelseledamöter och

företaget försätts i konkurs. Efter konkursen försöker gärningspersonerna förmå konkursförvaltare att besluta om lönegaranti för verkliga och fiktiva personer som påstås ha varit anställda i bolaget. Detta sker med hjälp av fabricerade anställningsavtal och lönespecifikationer.

Insiderbrott

Gärningspersonerna utnyttjar insiderinformation genom att exempelvis sälja eller köpa värdepapper eller genom att råda någon annan att sälja eller köpa värdepapper innan informationen hunnit komma ut och påverka kursen. Insiderinformation är information om en omständighet som inte är offentliggjord eller allmänt känd och som har till syfte att väsentligt påverka priset på finansiella instrument.

Internationella kopplingar

Den internationella dimensionen är tydlig och är en integrerad del av den grova ekonomiska brottsligheten. Detta gäller inte bara de brott där handeln över nationsgränserna är en förutsättning för upplägget så som skattebrott avseende moms och punktskatter där EU-regler utnyttjas. I nästan samtliga förundersökningar som har ingått i analysen finns det internationella kopplingar i form av bolag, tillgångar, konton samt i vissa fall även utländska målvakter. Kopplingarna finns både inom och utanför Europa. De baltiska länderna förekommer i något högre utsträckning än övriga länder. Analysen visar även att en del av gärningspersonerna har införskaffat utländska bolag för att kringgå sitt näringsförbud i Sverige.

²⁾ Beskrivningen av brottsuppläggen är inte baserade på enskilda ärenden utan skall visa på exempel.

De kriminella personerna förflyttar sig och sina pengar mellan olika länder. Samtidigt är rättssystemen och kontrollverksamheterna utformade efter den traditionella nationalstaten.

Gärningspersonerna – kriminella entreprenörer
En av de viktigaste uppgifterna för Ekobrottsmyndigheten är att identifiera och lagföra de personer som har hög förmåga att begå ekonomisk brottslighet, är drivande aktörer och som orsakar stor samhällsskada genom sin brottslighet.

Bakom de planerade brottsuppläggen finns ofta vad som kan betecknas som en eller flera huvudmän. Huvudmännen står för brottsplan, införskaffande av bolag, genomförande och fördelning av arbetsuppgifter. Gärningspersonerna har god kunskap om företagande, lagstiftning och regelverk samt organisation. Merparten är professionella i den bemärkelsen att de använder sitt gedigna yrkeskunnande och sin branschkunskap för att begå komplexa ekobrott. Vidare är de skickliga omvärldsbevakare såtillvida att de ligger i framkant när det gäller att upptäcka nya affärs- och/eller brottsmöjligheter, som exempelvis att utnyttja svagheter i lagstiftning och kontrollmyndigheternas arbetssätt. Många har gymnasial eller akademisk utbildning inom ekonomi och juridik, men de är framförallt drivna och skickliga organisatörer. De är dessutom ofta socialt kompetenta och duktiga på att skapa nätverk och inge förtroende. Många av personerna är väletablerade i samhället och har hög ekonomisk status. Dock har inte alla höga deklarerade tillgångar. Flera är återkommande och kända sedan tidigare av brottsbekämpande myndigheter, även om samtliga inte är dömda. Ett flertal av de som är dömda och återkommande är specialiserade på ekobrott. De försörjer sig på ekonomisk brottslighet och tar med i beräkningen risken för upptäckt och lagföring.

Gärningspersonerna vill generellt sett framställa sig själva som seriösa affärsmän och entreprenörer. De är skickliga på att distansera sig och vidtar flertalet åtgärder för att hålla sig på allt längre avstånd från bolagen i vilka brotten begås. I de fall viss kompetens saknas så införskaffas den via servicefunktioner så som bolagsförmedlare, bokförare och revisorer. Servicefunktionerna återfinns många gånger inom legala verksamheter och underlättar brottsligheten på olika sätt samtidigt som de kan försvåra för kontroll och lagföring. Det kan röra sig om planering av brotten, införskaffande av bolag och omhändertagande av brottsvinster.

Analysen visar på en oroväckande tendens att gränsen mellan företrädare för det legala näringslivet och den kriminella världen tycks suddas ut. Genom att söka sig till företagare som redan är etablerade kan kriminella personer hitta nya affärsmöjligheter och dra nytta av deras trovärdighet i affärssammanhang. Grovt kriminella personer söker även alltfler kontakter in i legala samhällsstrukturer såsom banker, myndigheter och kommuner. På det viset kan de exempelvis skaffa information de behöver för att vinna upphandlingar eller påverka beslutsfattare. Denna struktur av väletablerade företagare och kriminella personer försvårar upptäckt.

Hur kommer gärningspersonerna över företagen?

Analysen visar att merparten av bolagen har antingen startats eller förvärvats på legal väg av gärningspersonerna. I vissa fall handlar det om brott inom ramen för etablerad affärsverksamhet där man har blandat svart och vit verksamhet och i andra fall har företaget startats eller förvärvats endast för att begå brott.

Analysen visar på en växande marknad för oseriösa bolagsförmedling. Via internet arrangeras handel med bolag som brottsverktyg. Det handlar om

individer som har specialiserat sig på att köpa upp bolag över hela landet under förespeglning att likvidera dem. Förmedlarna tar hand om det administrativa såsom byte av namn, företrädare och adress för att därefter snabbt sälja bolagen vidare till individer som ska använda företagen i brottsupplägg. Bolagen kan till exempel användas för kreditbedrägerier eller lönegarantibedrägerier. Bolagen som köps är ofta skuld fria. Det förekommer även att företag med svåra ekonomiska problem köps upp.

Analysen visar att vissa av de oseriösa bolagsförmedlarna agerar öppet men det finns även de som agerar via företagshemsidor utan organisationsnummer, med fiktiva personer som anges som VD och anställda. Gärningspersonerna utnyttjar att det inte sker någon mer djupgående kontroll, utöver formalia, av de handlingar som skickas in till Bolagsverket. Bolagsverket gör inga identitetskontroller eller kontroll av namnunderskrifter vilket gör att det är lätt att lämna osanna uppgifter som registreras av Bolagsverket. Gärningspersonernas möjlighet till anonymisering har ökat ytterligare då banker och myndigheter erbjuder e-tjänster. Bankdosor och e-legitimationer, som är direkt kopplade till en individ, kan enkelt användas av andra individer.

Penninghantering – konton, kontanter och falsk factoring

När det gäller penninghantering är konto och kontanter fortfarande de i särklass vanligaste betalningsformerna. Efterfrågan på kontanter är fortsatt stor i den svarta ekonomin. Bankernas allt hårdare kontroll har lett till att gärningspersonerna i ökad utsträckning vänder sig till mindre aktörer inom kontanthantering och finansiella institut både i och utanför Sverige för att kunna disponera sina brottsvinster och/eller för att omvandla kontomedel till kontanter. Kartläggningen visar på olika tillväga-

gångssätt, till exempel med uttag av kontanter via bankomat med hjälp av utländska kort eller i dagligvaruhandeln. Även penningkurirer samt penningförmedlare används för in- och utförsel av brottsvinster. Tullfiltret och gränspoliserna fångar troligtvis endast upp en bråkdel av de personer som regelbundet reser in och ut från landet med kontanter.

Analysen visar även att kriminella startar online-baserade banktjänster, växlingskontor och så kallade falska factoringbolag. Formellt sett tillhandahåller bolagen traditionella banktjänster, valutaväxling och/eller factoring men i praktiken bistår bolagen kriminella personer att slussa pengar och omvandla kontomedel till kontanter för att betala till exempel svart arbetskraft. Företrädarna är måna om att ge sken av att de förestår en legitim verksamhet, till exempel genom att rapportera några misstänkta transaktioner till Finanspolisen, men låter kunder genomföra transaktioner trots misstänkta omständigheter.

Brottsvinster

Analysen visar att det finns en stor variation i de summor som gärningspersonerna antingen undanhåller staten eller olovligt tillskansar sig, sammantaget handlar det om mångmiljonbelopp. Att beräkna de faktiska brottsvinsterna som de aktuella uppläggen har genererat är svårt eftersom ett flertal faktorer påverkar, till exempel måste hänsyn tas till de utgifter och omkostnader som uppstår för att genomföra upplägget. Vid grova skattebrott, till exempel punktskattebrott, går det därför inte att per automatik likställa skattebortfallet eller skatteeffekten med brottsvinst. Hur brottsvinsterna används ser olika ut. För vissa individer upplevs det som viktigt att spendera i statussymboler som bilar, klockor och ett vidlyftigt leverne medan andra har mer långsiktiga mål med sin kriminella verksamhet och investerar vinster i ny brottslighet eller i legala tillgångar.

Ekonomisk brottslighet inom EU

EU:s inre marknad är en av grundstenarna i EU-samarbetet och har som syfte att skapa fri rörlighet för varor, tjänster, personer och kapital. Regelverket som syftar till att främja handel mellan medlemsstaterna har dock gett upphov till omfattande brottslighet med bl.a. mervärdesskatten och punktskatter på alkohol, tobak och mineralolja. Vinsterna som momsbedrägerierna och punktskattebrotten genererar är mycket stora och kan jämföras med narkotikahandel – upptäcktsrisken och straffsatserna är dock betydligt lägre varför det är ett attraktivt brottsområde för aktörer inom den organiserade brottsligheten.

Varje år beräknas staten gå miste om miljardbelopp. Pengarna hamnar istället hos kriminella och används ofta för att finansiera annan brottslighet. Bakom uppläggen ligger nätverk som är specialiserade på brottsligheten och som har branschkunskap, distributionskanaler, breda kontaktnät, kunskap om lagar och regler, logistik samt dokumenthantering.

Att brottsligheten är internationell försvårar för brottsbekämpande- och beskattningsmyndigheter då bolagen är verksamma i olika länder medan utredningarna bedrivs i respektive land. I årets lägesbild uppmärksammas moms- och punktskattebrott särskilt.

Avsnittet är baserat på interna och externa rapporter, intervjuer med experter på Skatteverket, Tullverket, Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, uppgifter från EU-kommissionen samt förundersökningar vid Ekobrottsmyndigheten.

Punktskattebrott

Punktskatt är en konsumtionsskatt på särskilt utvalda varor och tjänster. Exempel på detta är skatten på alkohol, energi och tobak. Punktskatterna på dessa varor är ofta högre än den affärsmässiga vinsten och

ibland till och med högre än själva varuvärdet. Det finns med andra ord stora brottsvinster att göra genom att inte betala punktskatter. Den illegala handeln drivs av att det finns en stor efterfrågan på billiga cigaretter, snus och alkohol. Sedan många år har kriminella personer utnyttjat den EU-gemensamma lagstiftningen och i vissa fall övergått från att smuggla varorna till att utnyttja det så kallade uppskovsförfarandet.

Punktskattebrott som begås inom ramen för uppskovsförfarandet är generellt sett svåra att upptäcka i tid eftersom införsel sker på till synes legal väg och hanteringen kan vara formellt sett korrekt fram till en viss kritisk tidpunkt.

Uppskovsförfarandet och de administrativa systemen

Inom EU finns gemensamma bestämmelser för harmoniserade varor. Harmoniseringen innebär att det finns gemensamma definitioner av varorna och en miniminivå på skattesatsen inom EU, det betyder dock inte att skattesatserna är desamma. Harmoniseringen innebär även att det finns ett gemensamt förfarandesystem för varorna.

Inom ramen för det s.k. uppskovsförfarandet kan alkohol, tobak och olja flyttas inom EU utan beskattningseksekvenser. Uppskovsförfarandet bygger på

ett system med godkända aktörer och platser. De godkända aktörerna får hantera, förvara och flytta tobaksvaror från en godkänd plats till en annan utan att betala punktskatt. I stället skjuter man upp betalningen av punktskatt tills dess att tobaksvarorna lämnar uppskovsförfarandet. Först när varorna lämnar uppskovsförfarandet, det vill säga att de släpps för konsumtion, inträder skattskyldigheten.

För att hantera uppskovsförfarandet har olika administrativa system införts. Innan en transport får påbörjas ska transporten registreras i Excise Movement and Control System (EMCS) som är ett elektroniskt system för kontroll av varuförflyttningar. Avsändaren av transporten upprättar ett elektroniskt ledsagardokument, ett så kallat e-AD. När det mottagande landets behöriga myndighet har validerat transporten upprättas en administrativ referenskod, en ARC-kod, som ska följa med vid transport och kunna uppvisas för myndigheterna. ARC-koden är själva beviset på att varorna förflyttas under uppskovsförfarandet och att man inte behöver betala skatt när man kör in i Sverige.

Tillståndet och ett tillståndsgivet upplag är förutsättningar för brottsupplägget. Gärningspersonerna köper antingen ett bolag med tillstånd alternativt använder ett redan existerande bolag för att ansöka om tillstånd.

Fusket med de olika varuslagen

Fusket ser olika ut beroende på vilken punktskattepliktig vara det gäller. Det finns många källor till skatteförluster. I takt med att ansvariga myndigheter har blivit bättre på att riskbedöma upplagshavare och att kontrollsystemen har skärpts har aktörerna förändrat sina tillvägagångssätt.

Cigaretter

En analys av mindre företag som godkänts som upplagshavare för cigaretter under perioden 2005-2014 visar att ungefär 25 % av bolagen använts för, eller medverkat till, att punktskatt undanhållits. Ett traditionellt upplägg för att undvika beskattning har varit att föra in cigaretter till ett godkänt bolag baserat i Sverige. Cigaretterna har därefter försvunnit antingen under transport eller direkt från skatteupplaget och kvar har det enbart funnits ett bolag med målvakter och stora skatteskulder. När myndigheterna får kännedom om att cigaretterna i själva verket har lämnat uppskovsförfarandet och att skattskyldigheten därmed inträtt är bolaget ofta dumpat på en målvakt. Den brottsliga vinningen består i att det godkända upplagsbolaget vare sig redovisar eller erlägger punktskatt på tobaksvarorna. Företaget redovisar och betalar inte heller utgående mervärdesskatt vid omsättning av tobaksvarorna.

Analysen visar att gärningspersonerna har förändrat modus, exempelvis har fiktiva uppskovstransporter och nya geografiska transportmönster identifierats.

Legalisering av "fulcigaretter"

Handelns utredningsinstitut uppskattar att den obeskattade konsumtionen av enbart cigaretter, så kallade "fulcigaretter", utgör nästan 15 procent av den totala konsumtionen i Sverige. Den omfattande illegala handeln med obeskattade cigaretter skulle inte vara möjlig utan den fungerande distribution och uppblandning av varorna på den legala marknaden som sker i grossistledet. Genom till exempel dold lagerhållning och överleveranser men där fakturan uppvisar rätt pris och volym blandas obeskattade cigaretter upp med de beskattade. Upplägget gör det mycket svårt för myndigheterna att vid sedvanliga kontroller upptäcka fusket.

Punktskatter

Tankbil med 55 m³
ofärgad olja för fordonsdrift
ca 300 000 kr

Långtradare med 15 000 l
sprit, 40 %
ca 3 000 000 kr

Långtradare med
50 000 limpör cigaretter
ca 13 600 000 kr

Råtabak – ett kryphål

Årligen importeras flera ton råtabak till Sverige. Sverige är ett av få länder inom EU där råtabaken är skattefri. Införsel av råtabaken är inte heller reglerad. Skattskyldighet inträder vid industriell bearbetning av råtabaken till röktabak som gör den möjlig att röka. Punktskatten för röktabak är 1 841 kronor per kilo. Försäljning av vad som påstås vara råtabak eller råtabaksspill har blivit allt vanligare i tobaksaffärerna. Röktabaken saluförs som råtabak med syfte att undkomma beskattning. Produkterna finns i stora delar av landet och omfattningen bedöms vara stor.

Alkohol – från uppskovsförfarandet till ”spritbussar”

Likt cigaretter har kriminella utnyttjat uppskovsförfarandet för att föra in alkohol till godkända upplagshavare istället för att smuggla in varorna. Precis som med cigaretterna har alkoholen försvunnit under transport alternativt från skatteupplaget. Den brottsliga vinningen består i att det godkända upplagsbolaget vare sig redovisar eller erlägger punktskatt för alkoholen.

Mot bakgrund av de numera generösa införselvolymer av alkohol inom EU har gärningspersonerna förändrat modus. Istället för att utnyttja uppskovsförfarandet förs alkoholen in genom så kallade spritbussar. Med hjälp av inhyrda personer som utger sig för att vara passagerare som påstår sig äga de stora mängderna alkohol som fraktas sker införseln i organiserad form. Väl i Sverige säljs alkoholen illegalt till privatpersoner och restauranger.

Momsbedrägerier

Skattebrott avseende mervärdesskatt (moms) är ett omfattande problem inom EU och har varit välkänt i årtionden. Det är en form av organiserat

skattebrott som angriper medlemsstaternas moms-system. Trots att det är frågan om ett skattebrott brukar brottsligheten vanligtvis kallas för momsbedrägerier, vilket är en direktöversättning från engelskans VAT-fraud³⁾. Termen momsbedrägeri används för att beskriva skattebrott hänförligt till mervärdesskatt inom EU.

Det totala skattebortfallet för EU gällande moms uppskattas till 170 miljarder euro årligen varav momsbedrägerierna står för ca 50 miljarder⁴⁾. Bedrägerierna har till och med vuxit så mycket i omfattning att det anses påverka exaktheten i redovisningen av handelsstatistiken⁵⁾. Enligt Europol har även de stora skatteförlusterna på grund av momsbedrägerierna bidragit till och förvärrat den ekonomiska krisen samt hotar att destabilisera hela ekonomiska system. Sverige och Danmark anses löpa en högre risk på grund av de högre momssatserna vilket genererar större brottsvinster.

Typen av varor varierar men det är vanligare med varor som är dyra och har en hög moms, såsom bilar och entreprenadmaskiner. Likaså har det varit vanligt med eftertraktade högvärdesvaror som är fysiskt små och som mängdmässigt är enkla att omsätta såsom hemelektronik och vissa livsmedel.

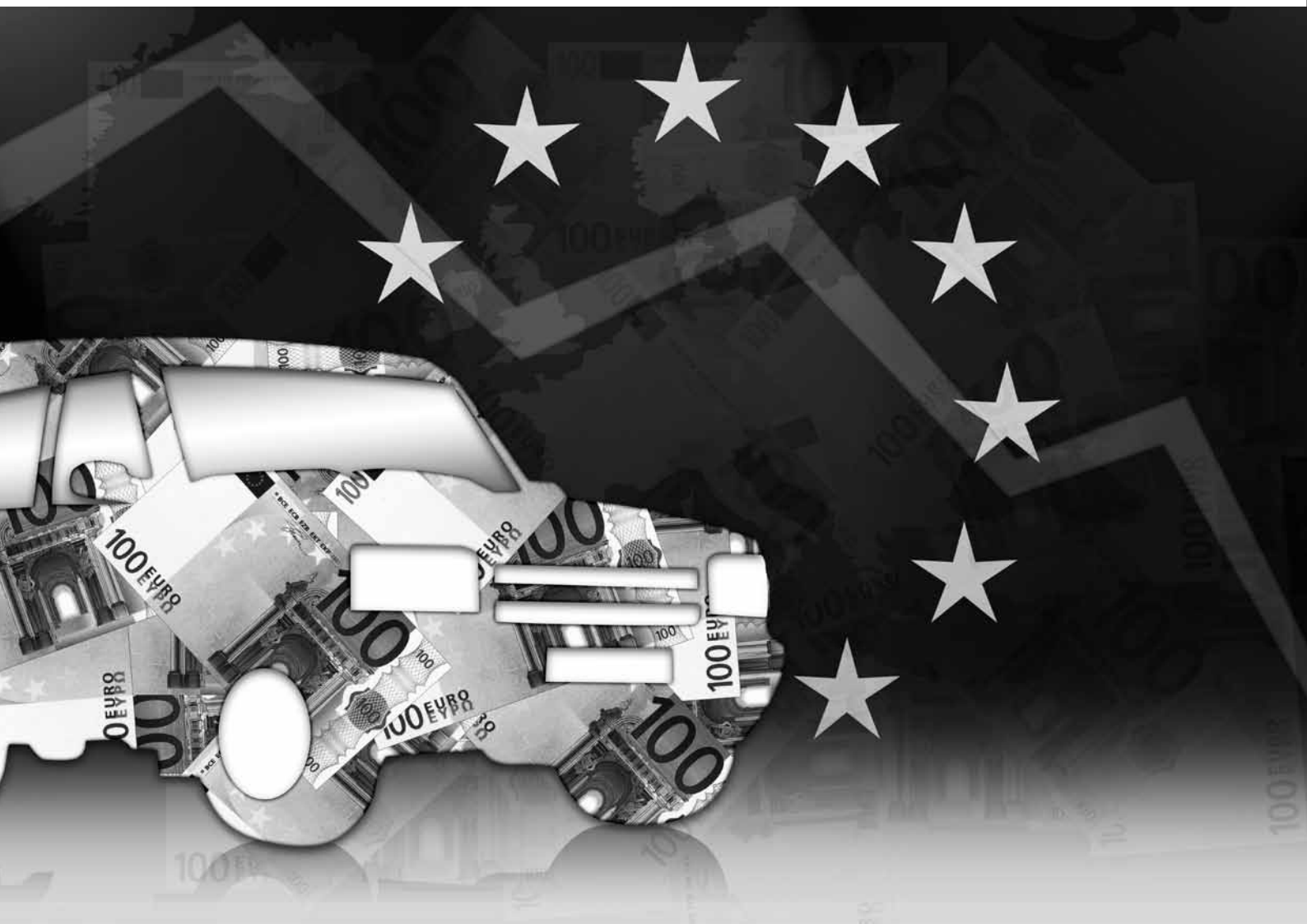
Moms och handel inom EU

Moms på varor och tjänster är en viktig inkomstkälla för EU-länderna och grundprincipen är att moms ska betalas i det land där varan konsumeras eller tjänsten tillhandahålls. Företag som bedriver skattepliktig verksamhet kan dock handla inom EU utan att betala moms vid själva inköpstillfället genom att använda sig

³⁾ Value Added Tax (VAT) är mervärdesskatt (moms).

⁴⁾ VAT Action Plan: Commission presents measures to modernise VAT in the EU (European Commission 2016).

⁵⁾ The EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA) (Europol 2013).

av sitt momsregistreringsnummer, det så kallade VAT-numret. Momsen ska då istället redovisas och betalas i destinationslandet. Regelverket utnyttjas av kriminella för att både undandra och tillskansa sig skatt.

Brottsuppläggen

Det finns flera typer av brottsupplägg avseende momsbedrägerier även kallade MTIC-bedrägerier (Missing Traders Intra-Community), från enkla upplägg med få aktörer och transaktioner till avancerade momskaruseller med flera bolag i olika länder. På följande sidor ges tre exempel på förekommande brottsupplägg.

Förvärvsbedrägeri

Förvärvsbedrägeri är den enklaste formen av momsbedrägeri. Missing trader-bolaget (MT) köper in varor momsfritt från ett EU-land för vidareförsäljning och konsumtion i Sverige. Genom att MT-bolaget underlåter att redovisa och betala moms kan bolaget sälja varorna under marknadspris. Brottsvinsten blir således momsen som faktureras köparen men som inte betalas in. Förfarandet snedvrider även konkurrensen och drabbar seriösa företagare som inte kan konkurrera på lika villkor.

Omsättningsbedrägerier

Gemensamt för omsättningsbedrägerier är att ge sken av en omsättning som egentligen inte existerar för att undvika att betala moms. Bilden nedan visar ett exempel på omsättningsbedrägeri där syftet är att dölja en verklig köpare i ett annat EU-land. ”Kund i Sverige” köper varor från en leverantör i Sverige. Bolaget upprättar sedan osanna fakturor för att ge sken av att en försäljning har genomförts till ett MT-bolag i ett annat EU-land. I själva verket har varorna sålts till ett annat bolag (detaljist). På grund av skenförsäljningen går staten i det köpande landet miste om momsintäkterna.

Karusellhandel

Vid karusellbedrägerier är syftet i första hand inte att varan ska konsumeras utan istället att tillskansa sig moms från staten. Varan faktureras runt mellan olika företag i flera EU-länder för att tillgodogöra sig ingående mervärdesskatt utifrån de osanna fakturorna. Först därefter används varan möjligtvis för förvärvsbedrägerier och slutlig konsumtion. För att ytterligare försvåra kontrollen och ge sken av att transaktionerna är äkta kan flera MT-bolag användas i ett upplägg.

Gemensamma nämnare för brottsuppläggen

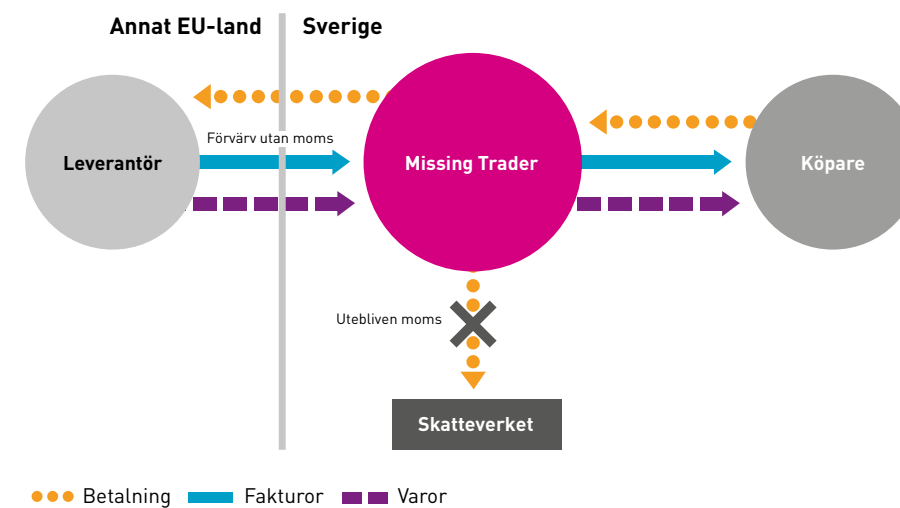
Gemensamma nämnare för de olika uppläggen är osanna fakturor, falska och/eller kapade identiteter, falska namnunderskrifter och fullmakter. De falska ID-handlingarna återanvänds så länge inte myndigheterna förverkar eller avregistrerar dem. Ytterligare gemensamma nämnare är att många av bolagen är verksamma under kort tid innan de går i konkurs eller läggs ner. Alla bolagsformer förekommer men bedömningen är att aktiebolag numera är den vanligaste formen. Även avsaknad av verksamhetsadress, anställda, bokföring samt årsredovisning är vanliga kännetecken för skenföretagen. Såväl nystartade företag som redan etablerade och kreditvärdiga bolag används. Efter övertagande av redan etablerade bolag är det vanligt att målvakter sätts in i styrelsen.

Modusförändringar

Under årens lopp har myndigheten kunnat se hur brottsuppläggen har förfinats. Från att inledningsvis ha bedrivits som enskilda firmor till att man startar alternativt köper upp redan existerande aktiebolag i vilka målvakter sätts in till att delar av verksamheten förläggs i olika EU-länder för att försvåra för myndighetskontroll.

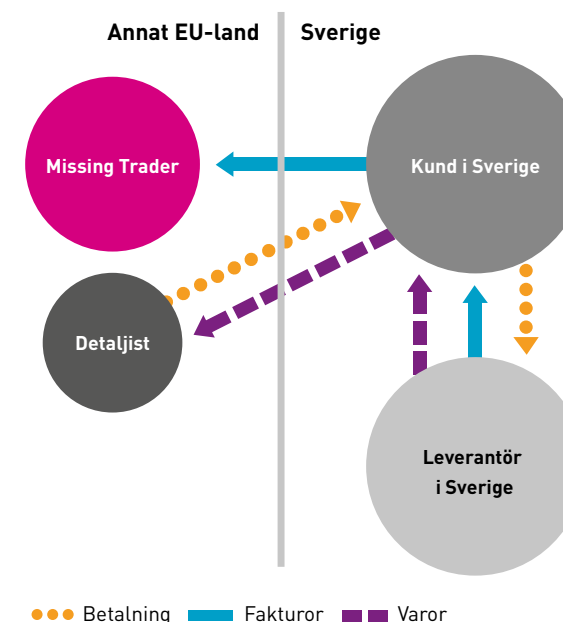
Förvärvsbedrägeri

Bilden visar hur ett förvärvsbedrägeri går till.

Omsättningsbedrägeri

Bilden visar ett exempel på omsättningsbedrägeri.

Trender som påverkar den ekonomiska brottsligheten

Liksom all brottslighet påverkas och förändras den ekonomiska brottsligheten i takt med stora och små förändringar i samhället. Brottsligheten påverkas av många faktorer och brottsutvecklingen är ett resultat av ett komplext samspel mellan en mängd olika faktorer, från enskilda individers värderingar och attityder till globala trender såsom digitalisering och migration. Framförallt påverkas brottsutvecklingen av hur lagar och regler utformas samt vad kontrollfunktioner i samhället riktar sin uppmärksamhet mot.

TREND: FÖRETAGANDET ÖKAR I SVERIGE

Andelen företagare i Sverige ligger på ungefär sju procent, vilket är knappt två procentenheter lägre än i övriga EU. För att stimulera företagandet har det under flera års tid bedrivits ett regelförenklingsarbete som ska göra det enkelt att starta, driva och äga företag för att öka tillväxten. Nyföretagandet har ökat under flera år. Den bolagsform som ökar mest är aktiebolaget.

Parallellt med att det har blivit enklare att starta företag har det även vuxit fram en marknad för bolagsförmedling av nystartade eller redan etablerade bolag. På internet erbjuds färdiga aktiebolag. Även utländska bolag med tillhörande bankkonto, dosa och bankkort finns till salu för under 1000 euro. För att köpa vissa av dessa behöver köparen inte ens besöka landet utan allt sker via internet. Det är viktigt att poängtera att det inte är brottsligt att köpa eller sälja bolag.

BEDÖMNING I takt med att antalet företag ökar, ökar även risken för ekonomisk brottslighet inom ramen för näringsverksamhet. Särskilt påtaglig bedöms risken att brott som begås av oaktsamhet (okunskap eller slarv) ökar. Det finns även risk att en del av dessa företag kommer att användas för att begå grov ekonomisk brottslighet.

I förlängningen utgör det en risk om företag blir som vilken vara som helst, som kan beställas på internet, eftersom det sannolikt minskar kunskapen om vilket ansvar det innebär att driva ett företag. Vissa bolagsförmedlare riktar sig mer eller mindre synligt till personer som vill kringgå till exempel näringsförbud eller skattskyldighet.

TREND: (O)BALANS MELLAN KONTROLL OCH SERVICE

Det svenska regelsystemet utgår från ett samhälle där de flesta individer vill göra rätt för sig. En genomgripande trend för de flesta myndigheter är den ökade vikten av att ge god och skyndsam service till sina kunder. Den kontroll som sker har i vissa fall brister och görs ofta i ett skede då brottet redan har skett. Trenden mot minskad kontroll omfattar även utländska bolag som verkar i Sverige.

BEDÖMNING När kontrollsystemen inte är tillfredsställande riskerar allmänhetens förtroende och tilltro till myndigheterna att urholkas. Oavsett om det handlar om upplevd eller faktiskt bristande kontroll hos myndigheter påverkar det förtroendet för staten och riskerar att på sikt minska viljan att betala skatt. Om det uppfattas som enkelt att missbruka system kan det även resultera i att fler lämnar oriktiga uppgifter till myndigheterna för att få ut ersättningar de inte har rätt till. Otillfredsställande kontrollsystem resulterar även i sen upptäckt av brott samt att brottsvinsterna redan har investerats i annan brottslighet eller konsumerats.

Andelen utländska företag som verkar på den svenska marknaden har ökat samtidigt som myndigheterna har dålig kunskap om vilka företag som är verksamma i Sverige och huruvida de är skattskyldiga här eller i hemlandet. Detta leder till svårigheter i att utreda brott.

TREND: SKATTEPLANERING OCH SKATTEFLYKT

Med internationella mått mätt har Sverige ett högt skattetryck. Dagens skattekvot ligger på ungefär 42 procent av bruttonationalprodukten. Det finns en rad faktorer som påverkar i vilken utsträckning skattebetalarna redovisar och betalar sina skatter – och om de inte gör det. Frågan om skatteplanering och skatteflykt har aktualiserats under året i samband med den så kallade Panama-läckan. Dokumenten har visat på att skatteflykt är ett problem för flera länder. Enligt Skatteverkets bedömning försvinner varje år minst 46 miljarder kronor i skatt utomlands genom internationella transaktioner. En stor del kan härledas till transaktioner med nuvarande och tidigare skatteparadis samt upplägg med utländska bolag.

BEDÖMNING Det är en uppenbar risk att viljan att bidra till den gemensamma välfärden påverkas negativt, särskilt om allmänheten uppfattar att alla medborgare inte är lika inför lagen.

TREND: MEDBORGAREN SOM KONSUMENT I SAMHÄLLET

Acceptansen och viljan att betala skatt är nära sammanlänkat till vad medborgarna upplever att de får för sina skattepengar, det vill säga medborgarnas tilltro till systemet och att de gemensamma medlen används på ett korrekt sätt.

En konsekvens som kan skönjas i kölvattnet av individualiseringen är att medborgarna framöver kommer att agera alltmer som konsumenter och ställa ökade krav på samhället att tillhandahålla individuellt utformade produkter och tjänster. Parallellt med den utvecklingen tecknar allt fler personer privata pensions- och sjukförsäkringar.

BEDÖMNING Flera kan komma att själva vilja ha ett ökat direktinflytande över vad deras skattepengar ska gå till, exempelvis genom donationer till olika välgörande ändamål, utbildningsområdet eller kultur. På sikt kan det komma att påverka allmänhetens vilja att betala skatt.

TREND: HÅLLBARHET OCH DELNINGSEKONOMIN

Viljan att bidra till ett hållbart samhälle har bland annat gett upphov till nya konsumtionsmönster i form av delningsekonomin. En växande trend är att hyra i stället för att köpa. Den digitala delningsekonomin har banat väg att även dela användningen av fysiska varor. Det är till exempel allt vanligare med bilpooler och cykelpooler i de större städerna. Det går till och med att hyra dyra designerkläder och handväskor.

BEDÖMNING Många privatpersoner bedöms komma att bedriva oregistrerad näringsverksamhet. Det kan påverka allmänhetens uppfattning av vad ett företag är, när regler som måste följas vid tillhandahållandet av varor och tjänster är tillämpliga och att beskattning ska ske. I förlängningen kan trenden att hyra istället för att köpa komma att få konsekvenser för möjligheterna att återvinna brottsutbyte. Om brottvinster spenderas för att finansiera en hyrd överdådig livsstil i form av boende, bilar, båtar, smycken med mera kommer det att försvåra möjligheterna till att förverka tillgångar.

TREND: DEN UPPKOPPLADE INDIVIDEN

Avvägningen mellan rätten till personlig integritet och kontroll är i sig ingen ny diskussion men den tekniska utvecklingen gör det möjligt att avlyssna och lagra data i större omfattning. Allt fler tekniska vardagsapparater är digitala och uppkopplade, vilket innebär att digitala fotspår lämnas och att frågetecken uppstår kring var informationen egentligen finns.

BEDÖMNING Det finns idag många oklarheter avseende de rättsliga förutsättningarna kring beslag i IT-miljö. Samtidigt erbjuder den tekniska utvecklingen möjligheter att effektivisera brottsbekämpningen genom automatiserad uppgiftsinhämtning. Det finns dock en målkonflikt mellan den enskildes medborgarens rätt till personlig integritet och statens möjligheter att säkerställa en god kontroll av olika utbetalningar för att beivra att välfärdssystemet utnyttjas. Lagstiftaren står inför en stor utmaning och det kommer att krävas att man tänker i nya banor för att förebygga och utreda fortsatt och ny brottslighet samtidigt som den enskildes integritet bevaras.

TREND: TERRORHOTET

Terrorhotet mot Europa och Sverige har ökat. Sverige har under en period i 2015 haft hotnivå 4 av 5. År 2010 drabbades Sverige av det första självmordsattentatet. På senare år har det uppmärksamats att drygt 200 personer rest till krigshärdar runt om i världen för att strida med terrorstämplade organisationer.

BEDÖMNING Medvetandegraden beträffande finansiering av terrorverksamhet har ökat de senaste åren. Ekonomisk brottslighet kan begås för att finansiera terrornätverk och attentat. Företag kan även utnyttjas för att slussa pengar utomlands. Ekobrottsmyndigheten har exempelvis sett att momsbedrägerier och sms-lån är förekommande men detta är föränderligt. Terrorfinansiering ändras allteftersom att luckor i myndigheter och bankers arbete uppdagas och i sin tur åtgärdas. En bransch eller ett tillvägagångssätt som är mer vanligt förekommande under en viss period ersätts förr eller senare av en annan.

TREND: GLOBAL MIGRATION OCH MILJONER PÅ FLYKT

Omkring 60 miljoner människor befinner sig på flykt i världen enligt FN. Även om en förhållandevis liten andel av alla som befinner sig på flykt söker sig till Sverige sökte fler människor än någonsin asyl i Sverige förra året. År 2015 sökte 163 000 personer asyl vilket var det högsta flyktingmottagandet i Sveriges historia.

BEDÖMNING Den uppkomna situationen riskerar att påverka den ekonomiska brottsligheten på olika sätt och över tid.

De människor som söker asyl i Sverige befinner sig ofta i en utsatt situation, har bristande språkkunskaper och kännedom om hur det svenska samhället fungerar vilket kan utnyttjas i brottsligt syfte.

Ett akut behov av boendeplatser uppstod under hösten 2015 och boendefrågan är fortfarande en utmaning. Bristen på boende har resulterat i en lukrativ marknad vilket utnyttjas av kriminella personer.

I takt med att Sverige stramar åt asylreglerna ökar riskerna för att regelverket kring arbetskraftsinvandring utnyttjas. Det förändrade regelverket medför ökad risk att kriminella personer säljer erbjudande om anställning. Det har framförts från flera arbetstagarorganisationer att reglerna om arbetskraftsinvandring är lätta att missbruka. Det finns även risk att karaktären på svartarbete förändras genom att anställda individer får avtalsenlig lön ”på pappret”. Arbetsgivaren redovisar och betalar skatter och avgifter men i praktiken får arbetstagaren behålla mycket låg andel av lönen. Utnyttjandet av billig arbetskraft möjliggör ”lönedumpning” inom ett flertal branscher.

Enligt Arbetsförmedlingens statistik ökar klyftan mellan andelen av svenskar som är i jobb och andelen av invandrare som är det. Om samhället inte lyckas förbättra integrationen av nyanlända på arbetsmarknaden finns det i förlängningen risk att andelen så kallade ”ofrivilliga företagare” ökar inom denna grupp. Med ofrivilliga företagare menas personer som på grund av olika anledningar har svårt att få en anställning ser sig tvingade att starta eget företag. Det finns även risk att dessa företag utnyttjas för att ingå affärsavtal, ta upp krediter och lån i syfte att dölja den verkliga aktören.

Slutsatser och avslutande diskussion

Ekonomisk brottslighet är ett allvarligt samhällsproblem. Årligen undandras samhället stora summor i skatter och avgifter, pengar utbetalas till personer och företag på felaktiga grunder samt seriösa företagare drabbas av illojal konkurrens. Samtidigt visar Ekobrottsmyndighetens attitydundersökningar att ekobrott inte uppfattas av allmänheten som ett stort samhälleligt problem. Det är viktigt att öka kunskapen om ekobrott och vilken skada brottsligheten har på samhället och den enskilde individen. En ökad förståelse bedöms i förlängningen minska acceptansen för ekobrott.

Utveckling och mörkertal

Antalet anmälda ärenden till Ekobrottsmyndigheten ökade under 2015. Utvecklingen ligger i linje med de fem senaste åren, med undantag för 2014. Bedömningen är att ekonomisk brottslighet är ett väsentligt större samhällsproblem än vad den anmälda brottsstatistiken visar. Mörkertalet bedöms vara stort eftersom de anmälda brotten främst är ett resultat av Skatteverkets kontroller och konkursförvaltarnas utredningar. Andelen anmälningar från konkursförvaltare har ökat vilket dels visar på att ekonomisk brottslighet upptäcks i ett alltför sent skede. Det finns en stor potential att förbättra samhällets möjligheter att upptäcka ekonomisk brottslighet i ett tidigare skede.

Mörkertalet avseende moms- och punktskattebrott bedöms vara omfattande och att antalet ärenden inte återspeglar den faktiska omfattningen av brottsligheten.

Ekobrottens karaktär

Ekobrotten spänner från brott som begås av oakt-samhet till planerade upplägg med vinningssyfte. Drygt hälften av anmälningarna till Ekobrottsmyndigheten avser brott som inte är komplicerade att utreda. Det är oftast fråga om tidigare ostraffade småföretagare som gjort sig skyldiga till bokföringsbrott eller brott mot låneförbudet. Många av brotten beror på okunskap, slarv, sjukdom och/eller vikande lönsamhet. Det finns stora samhälls-ekonomiska vinster om berörda myndigheter i större utsträckning kan förebygga brott som begås av oakt-samhet. Mot bakgrund av att nyföretagandet ökar är det viktigt att det är lätt att göra rätt från början och att innebörden av företagaransvar förtydligas. Om inte åtgärder vidtas bedöms oakt-samhetsbrotten öka.

Den andra hälften av de anmälda brotten kan delas in i ytterligare två kategorier. Dels återfinns bolag med en seriös verksamhet i grunden med där uppsåtliga brott har begåtts av olika anledningar. Dels återfinns bolag där själva affärsidén har varit att begå brott. De olika kategorierna av brott kräver olika strategier och insatser.

Företag som brottsverktyg

Företag är gynnsamma brottsverktyg. Med företag kan kriminella undanhålla skatter och avgifter eller tillskansa sig ersättningar, bidrag och förmåner. Ett företag öppnar upp nya brottsarenor, erbjuder en legitim fasad att dölja verksamheten bakom samt möjlighet tvätta brottsvinster. Med ett företag kan kriminella personer begå brott mot staten, andra företag och enskilda.

Företag är en viktig drivkraft för ekonomisk tillväxt. Regelförenklingar och ökade krav på myndigheter att tillhandahålla god och skyndsamt service har gjort det förhållandevis enkelt för kriminella personer att utnyttja företag för att begå grova ekonomiska brott.

Det är viktigt att samhället försvårar användandet av företag som brottsverktyg genom att ge myndigheter och kontrollinstanser utökade befogenheter att agera mot ekonomisk brottslighet. Det behöver till exempel bli enklare för myndigheter att dela information och att avregistrera ledamöter samt bolag som har registrerats på felaktiga grunder.

Svagheter i utbetalandesystem och kontrollfunktioner

Det svenska regelsystemet utgår från ett samhälle där de flesta individer vill göra rätt för sig. Detta utnyttjas av kriminella för att begå brott. Svagheter och sårbarheter i de utbetalande systemen, till exempel moms- och lönegarantisystemen, gör det förhållandevis enkelt att tillskansa sig stora summor pengar. För att förhindra och förebygga felaktiga utbetalningar måste kontrollerna av företag och styrelseledamöter öka. Myndighetssamverkan och ett effektivare informationsutbyte är grunden för att motverka angrepp mot utbetalande system.

Gärningspersoner inom grov ekonomisk brottslighet

Merparten av gärningspersonerna som planerar och utför avancerade upplägg har en god kunskap om

lagstiftning och regelverk, logistik samt organisation. Vissa är inte kända sedan tidigare men flera av gärningspersonerna och deras nätverk är kontinuerligt återkommande. Genom att identifiera strategiska personer och följa nätverken går det att med tämligen god precision förutse vilka bolag och personer som kan komma att bli inblandade i framtida brottslighet.

Penninghantering

När det gäller penninghantering är konto och kontanter fortfarande de i särklass vanligaste betalningsformerna. Samtidigt finns det aktörer som erbjuder tjänster för att dölja ekonomiska transaktioner och tillgångar utanför det traditionella bankväsendet.

Efterfrågan på kontanter är fortsatt stor i den svarta ekonomin. Bankernas allt hårdare kontroll har lett till att gärningspersonerna i ökad utsträckning vänder sig till mindre aktörer inom kontanthantering och finansiella institut både inom och utanför Sverige för att kunna disponera sina brottsvinster och omvandla kontomedel till kontanter.

Internationell dimension

De flesta av brottsuppläggen inom den grova ekonomiska brottsligheten har en tydlig internationell koppling. Samtidigt är rättssystemet utformat efter nationalstaten vilket utnyttjas av kriminella personer. Informationsutbyte och operativ samverkan mellan länder måste därför förbättras.

Rekommendationer

REKOMMENDATION 1:

Fortsatt inriktning av Ekobrottsmyndighetens operativa verksamhet

Lägesbilden visar att strategiska personer och deras nätverk är kontinuerligt återkommande. Det är därför av strategisk vikt att fortsätta arbetet med att både arbeta mot kända personer och identifiera nya individer och deras nätverk. Vissa brottsområden genererar stora skattebortfall och är därför viktiga att prioritera ur strategisk synpunkt.

Nuvarande inriktning för Ekobrottsmyndigheten som anger områdena GOB, GEB och punktskattebrott bör ligga kvar. Ekobrottsmyndigheten bör överväga att säkerställa att en strategi per punktskatteslag utvecklas. Det är viktigt att Ekobrottsmyndigheten har långsiktiga strategier för att arbeta mot aktörer och ekobrottsfenomen.

REKOMMENDATION 2:

Att utveckla myndighetens arbete mot näringspenningtvätt och särskilt prioritera oseriösa aktörer inom kontanthandeln

Vinning är det största incitamentet till att begå ekobrott. Det är därför viktigt att försvåra för gärningspersonerna att tillgodogöra sig och förfoga över sina brottsvinster.

Efterfrågan på kontanter är fortsatt stor i den svarta ekonomin. Bankernas allt hårdare kontroll har lett till att gärningspersonerna i ökad utsträckning vänder sig till mindre aktörer inom kontanthantering och finansiella institut för att kunna disponera sina brottsvinster och omvandla kontomedel till kontanter. För att utveckla myndighetens arbete bör en handlingsplan tas fram avseende metodstöd och kompetenshöjande insatser kring fenomenet näringspenningtvätt.

REKOMMENDATION 3:

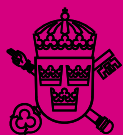
Försvåra användandet av företag som brottsverktyg

Ekobrottsmyndigheten bör ta ett helhetsgrepp på frågan om företag som brottsverktyg. Arbetet bör i första hand fokusera på frågan om målvakter och falska handlingar. Ekobrottsmyndigheten bör inom ramen för arbetet initiera samverkan med andra myndigheter men även lägga fokus på internt arbete med strategi och handlingsplan.

REKOMMENDATION 4:

Fortsätta att utveckla Ekobrottsmyndighetens förmåga att hantera brottslighet med internationella kopplingar

Inom den grova ekonomiska brottsligheten finns det ofta en internationell dimension i form av bolag, målvakter och/eller penninghantering. Ekobrottsmyndigheten har vidtagit ett flertal åtgärder men internationaliseringen sker i en allt snabbare takt. Det är därför av yttersta vikt att Ekobrottsmyndigheten vidareutvecklar metodstöd och genomför kompetenshöjande insatser för att bättre nyttja befintliga samverkanskanaler.

Ekobrottsmyndigheten
Swedish Economic Crime Authority

Box 22098, 104 22 Stockholm
Besöksadress: Flemminggatan 14
Tel: 010 - 562 90 00. Fax: 08 - 613 40 19
www.ekobrottsmyndigheten.se